

שמורת טבע יהודיה נחל משושים

רכשו עכשיו מינוי וטיילו חינם כל השנה בשמורות הטבע ובגנים הלאומיים

בן אדם למקום

www.parks.org.il | *3639

ברוכים הבאים לנחל משושים!

בריכת המשושים

שמורת טבע יער יהודיה

נחל משושים כלול בתחומה של שמורת טבע יער יהודיה, השמורה הגדולה בגולן, שמשתרעת על פני 134 קמ"ר. תוואי השטח מתאפיין ברמה המבותרת בערוצים עמוקים, שבהם זורמים מים כל השנה. פני הקרקע משתפלים מרום של כ-600 מטרים מעל פני הים עד כ-200 מטרים מתחת לפני הים. הפרש הגבהים הניכר הוא הסיבה להיווצרותם של מפלים גבוהים, המאפיינים את נחלי השמורה.

הניגוד בין הרמה השטוחה לבין האפיקים הקניוניים של הנחלים החוצים אותה, הוא מאפיין עיקרי של הנוף. מאפיין נוסף הוא יער הפארק, המכסה כרבע משטח השמורה. מצפון לשמורה, בין ערוצי נחל זויתן ונחל משושים, שוכנת העיר קצרין.

בשמורת יער יהודיה זורמים חמישה נחלים. נחל משושים הוא הצפוני שבהם. מדרום לו, לפי הסדר, נחל זויתן, נחל יהודיה, נחל בתרא ונחל דליות. נחלים אלה אוספים אליהם יובלים נוספים.

בתחום השמורה כלולים אתרי עתיקות, ביניהם שרידי כפרים יהודיים ונוצריים מהתקופה הביזנטית (מאה 4 עד מאה 7 לסה"נ). במיוחד מפורסמת גמלא, המציגה את שרידי העיר שמרדה ברומאים במאה ה-1 לסה"נ. בשטח פזורים גם דולמנים — מצבות אבן גדולות המוצבות על קברים מתקופת הברונזה הקדומה והתיכונה 1 (3300 עד 2000 לפסה"נ).

השמורה קרויה על שמו של הכפר יהודיה, שבו שכן יישוב יהודי בתקופות המשנה והתלמוד.

משתלם לצאת לטבע

אתרים נוספים בקרבת מקום:

www.parks.org.il | *3639

שמורת טבע נחל משושים, טל' 04-6820238

חי וצומח צומח

יער פארק

יער פארק

תופעה בולטת ביער היא צמיחתם של העצים מתוך גלי אבנים. ייתכן שהסיבה לכך היא שבשטח הפתוח נאכלים פירות האלון (בלוטים) בידי יונקים ועופות, ואילו בלוט שנופל בין אבנים נובט, מוגן מפניהם. יתר על כן, גלי האבנים שומרים על לחות קרקע גבוהה יותר, המקלה על הנבט הצעיר להתפתח ולהתבסס, וגם מגינים עליו מפני שרפות, תופעה נפוצה כאן בקיץ.

בין העצים מתפתחת עשבייה רבה הכוללת מיני צמחים דגניים כגון שעורת הבולבוסין, שעורת התבור ושיבולת שועל. אליהם מצטרפים מיני תלתן ואספסת, והכול יחד נאכלים בתאווה על ידי הבקר. נפוצה כאן גם חיטת הבר ("אם החיטה") — צמח בעל חשיבות כלכלית רבה. חיטת הבר שומרת על גנים שעשויים להתברר כחיוניים לטיפוח החיטה התרבותית, צמח המזין מאות מיליוני בני אדם ברחבי העולם.

הגל העיקרי של הפריחה שוטף את היער בחודש מרס, עת פורחים כלניות בצבעים שונים, פשתה שעירה, עכנאי נאה וחלבלוב מגובשש. פריחה נאה מתקיימת גם בעונות אחרות: בספטמבר פורח החצב המצוי; באוקטובר מיני כרכום; בנובמבר חלמונית זעירה; בדצמבר נרקיס (ליד בריכת המשושים) ורקפת מצויה, הממשיכה לפרוח

רקפת מצויה

נורית אסיה

אירוס החרמון

עד פברואר. בסוף החורף צובעת נורית אסיה את מדרונות השמורה באדום, ואילו הכרמלית הנאה מוסיפה גוון ורוד נהדר. שיא הפאר והייחוד של השמורה הוא אירוס החרמון (הגולן), הפורח בחודשים פברואר עד אפריל בפריחה בהירה ושחורה.

אלון התבור

זנב סנונית נאה

שירותי החניון:

תחנת מידע, מלתחות, שירותים, פינות אוכל, מקום חניה מוסדר וחנות.

שעות הפעילות:

בעת שמונהג שעון חורף: משעה 08:00 ועד שעה 16:00.

בעת שמונהג שעון קיץ: משעה 08:00 ועד שעה 17:00.

בימי שישי ובערבי חג נסגר האתר שעה אחת מוקדם יותר.

למסלול הבריכה מותר להכנס עד שעתיים וחצי לפני סגירת האתר.

כרטיס הכניסה לנחל משושים תקף גם לשמורת יהודיה, אך רק ליום שבו נרכש הכרטיס.

כללי התנהגות בנחל משושים

מטרתם של כללי ההתנהגות בשמורות הטבע אינה להפחית מהנאת המטיילים, אלא לשמור על חיי האדם ועל הטבע. ירידה משבילים מסומנים, לכלוך, הבערת אש, גלישה וטיפוס מצוקים במקומות אסורים ולינה בתוך שמורות טבע פוגעים בחי, בצומח, בדומם ובנוף, מסכנים את חיי המטיילים והם עבירה על החוק.

אנא שמרו על הכללים האלה:

- יש להצטייד ב-3 ליטר מים לאדם ליום. אין להסתמך על מקורות מים טבעיים לשתייה (אסור לשתות ממי הנחל). הקפידו לנעול נעלי הליכה ולחבוש כובע.

- ההליכה מותרת בשבילים המסומנים בלבד, וגם בהם יש להלך בזהירות.

- הנסיעה ברכב והרכיבה על גבי אופניים מותרות רק בדרך העוברת בגדה המערבית של נחל משושים (סימון ירוק וסימון אדום).

- הפגיעה בחי, בצומח ובדומם – אסורה! הדיג אסור!

- הבערת אש אסורה, כולל במצלה (מנגל).

- הכנסת בעלי חיים אסורה!

- העישון במסלולי הטיול אסור.

- האכילה מותרת בחניון בלבד.

- אין להטיס רחפנים בשטח השמורה.

- גלישה וטיפוס מצוקים - אסורים.

- המים בבריכה קרים ועמוקים, הרחצה על אחריות המתרחץ בלבד. הקפיצה למים אסורה!

- עליכם לתכנן את הטיול כך שתשלימו אותו לפני שעת הסגירה של השמורה.

כתיבה: יעקב שקולניק; ליווי מקצועי: צוות השמורה
עריכה לשונית: נועה מוטרר
ציולמים: יעל אילן, שי גינות, דורון הורביץ, חנוך טל, רינה נגילה, דורון נסים, אבישי צוקר, יורם שפירר ועידו שקד
ציור המפה: תניא טימר; הפקת המפה: יובל ארטמן
הפקת: עדי גרינבאום
© רשות הטבע והגנים

נחל משושים

נחל משושים, שאורכו כ-35 ק"מ, הוא הנחל האיתן הארוך ביותר בגולן. מעיינותיו העיליים נובעים למרגלות הר אביטל ורכס בשנית. תחילה עושה הנחל את דרכו בתעלה רדודה (מסיל). בזכות עין נשוט (כשני ק"מ מצפון לקצרין) ומעיינות אחרים, הופך הנחל לאיתן וגם משנה את אופיו. הערוץ הולך ומעמיק ומגיע לתחומו של הקטע המתואר בדפדפת זו כ"קניון נאה ובו מפלים ובריכות", ביניהן בריכת המשושים המפורסמת.

נחל משושים נשפך לכנרת בבקעת בית ציידה (הבטיחה). השיפוע המתון גורם לחדירת מי הכנרת לשפך הנחל, וכך נוצרת לגונת שפך המשושים (הזאכי). הלגונה היא בית גידול מיוחד המקיים נופי אחו וביצה נדירים בישראל.

נחל משושים הוא בעל אגן ניקוז גדול, המשתרע על פני 160 קמ"ר. הנחל עשוי להזרים בזמן גשם כמויות אדירות של מים ועל כן אין לרדת לתוך הערוץ בעת גשם. זהו הנחל היחיד בגולן שמימיו אינם נתפסים במאגרי מים.

שמירת טבע

הבעיה הקשה ביותר שעמה מתמודדים בשמורת טבע יהודיה היא האש. אמנם העצים הבוגרים שורדים שרפות ברובם, אך חיוניותם נפגעת ונזקים קשים נגרמים לעולם החי והצומח. חלקים מהשמורה, בין נחל יהודיה לנחל דליות, משמשים שטח אימונים של צה"ל. לעתים פורצות שרפות בשל פעילות צבאית, אך גם בגלל רשלנות של מטיילים.

אנא, היזהרו באש!

לצד סוגיית האש, מתחבטים גורמי שמירת הטבע בעניינים כגון שימור אוכלוסיות טורפים בצד גידול צאן ובקר; ובמציאת "שביל הזהב" בין הצורך באגירת מי נחלים במאגרים לבין זכותו של הטבע במים זורמים.

חוויאי

נשר

בשמי שמורת יהודיה מרחפים עופות דורסים רבים, ביניהם בז מצוי וחוויא. השמורה היא אתר הקינון הגדול ביותר של דורסים בישראל ובתחומה דוגרים מיני עופות שנכחדו מרוב החבל הים-תיכוני בישראל כגון עיט נצי, רחם ונשר. מובן כי גם מקומם של ציפורי השיר ועופות אחרים לא נפקד.

מבין החרקים בולט במיוחד סגא ענק, חרגול שאורך גופו עשוי להגיע לעשרה ס"מ.

תן

חזיר בר

חי

שטחה הגדול יחסית של שמורת טבע יהודיה והמרחבים הפתוחים שמסביבה מעניקים תנאים הולמים, ייחודיים בישראל, לקיומן של אוכלוסיות יציבות של חיות בר. בתחום השמורה חיים מיני יונקים רבים, ביניהם צבי ישראלי, חזיר בר, תן, שועל מצוי, שפן, נברן השדה, דרבן וקוצן מצוי.

סגא ענק

דרבן

מסלולי טיול בנחל משושים

נחל משושים מציע ארבעה מסלולי טיול שיוצאים ממרכז המבקרים ושבים אליו. שניים מהם – מסלול התצפית ומסלול הדולמן – קצרים מאוד ומתאימים לכל נפש (מסלול התצפית אף מתאים לעגלות ילדים ולכיסאות גלגלים). שני המסלולים האחרים – מסלול הבריכה ומסלול הנחל – מתאימים למיטיבי לכת.

מסלול נוסף, חמישי, יוצא ממרכז המבקרים בנחל משושים ומסתיים בחניון יהודיה, או באחת מנקודות המוצא לנחל זיתן. זהו מסלול ארוך, המתאים למיטיבי לכת מנוסים בלבד ודורש תיאום מראש בתחנת המידע שבשמורה.

נקודת המוצא לכל המסלולים היא הכיכר הסמוכה למרכז המבקרים. בכיכר מוצב שילוט הכוונה לכל אחד מהמסלולים.

1. שביל התצפית

אורך המסלול: 300 מטרים.

משך הטיול: כ-10-15 דקות.

אופי המסלול: מסלול מעגלי, קל מאוד. המסלול מתאים לעגלות ילדים ולכיסאות גלגלים.

המסלול

מהכיכר יש להמשיך על פי השילוט המכוון ל"שביל התצפית". השביל מגיע חיש קל למרפסת תצפית נהדרת ("המרפסת הדרומית"), המשקיפה על הנוף המרהיב של מרחבי שמורת טבע יהודיה ועל הנחלים משושים וזיתן, הזורמים כמאה מטרים מתחת למרפסת התצפית.

מכאן ניתן להבחין היטב באופיו של יער יהודיה: מרווחים גדולים בין העצים ועשבייה רבה; רוב העצים ביער יהודיה משירים את עליהם בחורף; והחשיפה של הקרקע לאור השמש מסייעת להתפתחות עשבייה.

ממרפסת התצפית ניתן להבחין בכיפת החרמון, בתלי הגעש של הגולן – בנטל, אביטל, יוסיפון, שיפון ופרס – וברכס בשנית, שבו עובר קו הפסקת האש עם סוריה.

השביל ממשיך בצד כתף הנחל, מגיע למרפסת תצפית נוספת ("המרפסת הצפונית") וממנה חוזר אל הכיכר ולנקודת המוצא.

2. שביל הדולמן

אורך המסלול: 700 מטרים.

משך הטיול: כ-20 דקות.

אופי המסלול: מסלול מעגלי, קל.

המסלול

ממכיכר יש להמשיך בשביל הפונה דרומה, על פי השילוט "שביל הדולמן". המסלול עובר בשביל עפר, חולף על פני החניון שבצל עצי האיקליפטוס ופונה שמאלה (מזרחה), בין גלי אבנים. בקצה השדה, בחורשת איקליפטוס קטנה, נמצא מבנה קטן הבנוי מאבן בזלת גולמית גדולה, המונחת כשולחן ענק על אבנים קטנות ממנה. האבנים יוצרות מבנה בעל פתח שפונה דרומה.

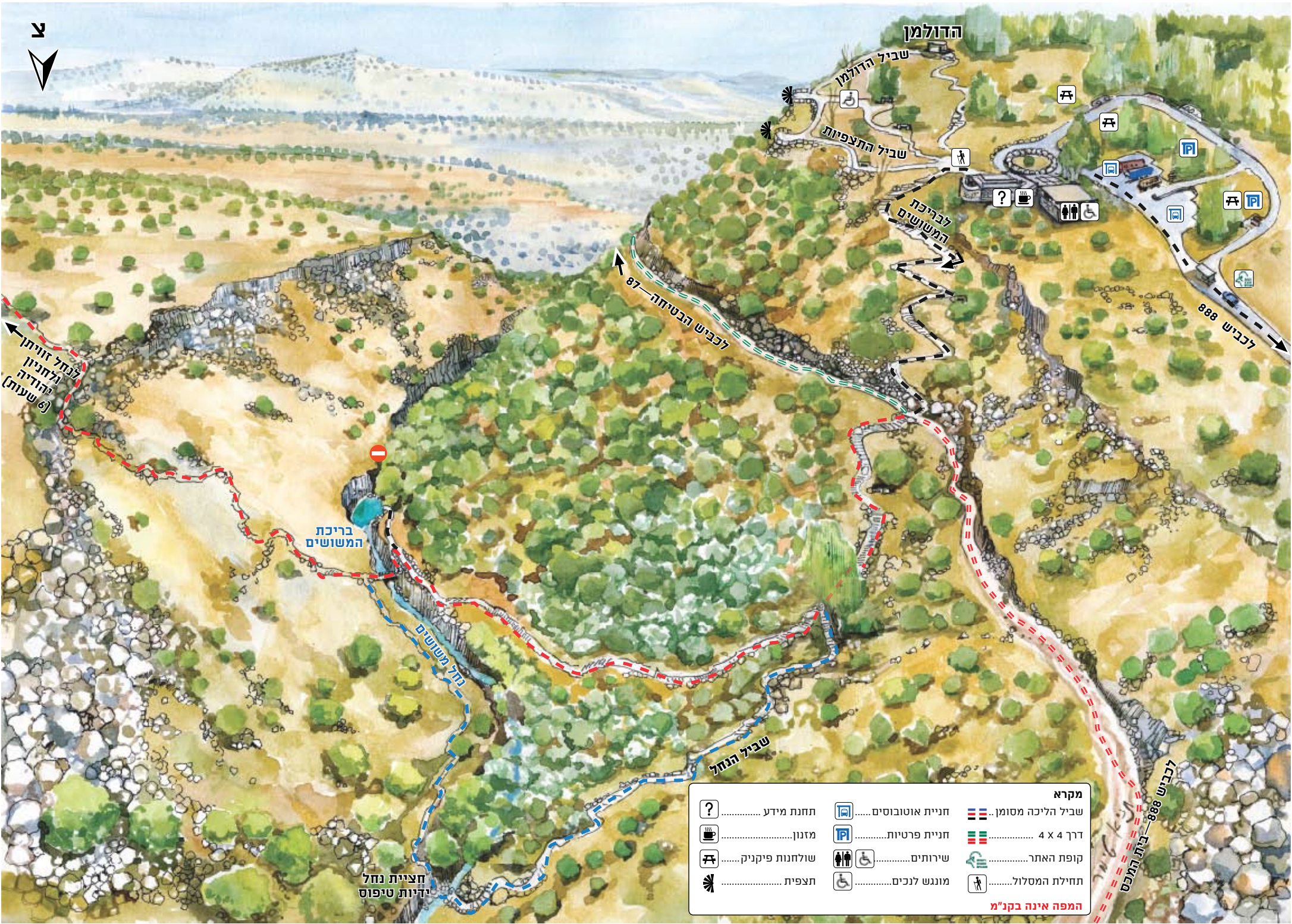

דולמן

זהו ה"דולמן", שעל שמו נקרא השביל. דולמן הוא מצבת קבר גדולה שבנו תושבי הגולן הקדמונים. מאות דולמנים פזורים בצפון הגולן ובמרכזו. השם "דולמן" נגזר מהשפה הברטונית העתיקה. "דול" בברטונית פירושו שולחן ו"מן" פירושו אבן. בברטוניה, שבצפון-מערב צרפת, התגלו מבני אבן פרהיסטוריים המזכירים במראם את הדולמנים שבגולן.

מתי נבנו הדולמנים בגולן? שאלה זו מעסיקה את החוקרים לא מעט ואין עליה תשובה מוחלטת. רוב החוקרים סבורים שהם נבנו בתקופת הברונזה הקדומה (האלף השלישי לפסה"נ), או בתקופת הברונזה התיכונה 1 (ראשית האלף השני לפסה"נ), אבל על דבר אחד הכול מסכימים: הדולמנים שימשו לקבורה. בגולן נחשפו דולמנים מסוגים שונים, חלקם קטנים יחסית ומורכבים משלוש אבנים בלבד ואחרים ענקיים, בעלי תאי קבורה שאורכם 1.5-2.5 מטרים.

השביל ממשיך מהדולמן מזרחה אל כתף נחל משושים ומשם צפונה מול הנוף הנהדר של שמורת טבע יהודיה. ב"מרפסת הדרומית" משתלב שביל הדולמן בשביל התצפית ושב לכיכר.

בריכת המשושים

בריכת המשושים היא מקום מרהיב ביופיו. נחל משושים זורם כאן במפל מתון אל בריכה גדולה (20x30 מטרים בערך), השוכנת למרגלות מצוק בזלת זקוף, הבנוי מהמוני טורים של עמודי בזלת, שקוטרם כחצי מטר. רוב העמודים בעלי שש צלעות שוות, ומכאן שם הבריכה ושמו של נחל משושים.

בזלת נוצרת מלבה שהתפרצה לווטת ממעמקי כדור הארץ. כשהלבה נחשפת לאוויר העולם היא מתקררת, מתכווצת וכתוצאה מכך נסדקת. המשושה הוא אחת הצורות המעטות שבהן ניתן לרצף מישור מבלי להשאיר מרווחים בין הצלעות (זה אפשרי גם במשולש ובריבוע. מבחינה מתמטית, היקף המשושה ביחס לשטחו קטן מהצורות האחרות). המסקנה: יצירת משושים דורשת אנרגיה קטנה יותר ליצירתה ולכן יש סיכוי רב יותר שבעת התקררות הלבה ייווצרו משושים קודם לצורות האחרות.

בבריכת המשושים יש גם עמודים שזכו לחמש, ארבע ושבע צלעות. גם לטבע יש בעיות...

מבט בוחן בעמודי המשושים מגלה שהם מכופפים. הלבה מתקררת ומתקשה בחלקיה החיצוניים בעוד שהחלקים הפנימיים, שנותרים נוזליים עוד זמן מה, ממשיכים "לזרום" מעט ולכן הם מכופפים. על פי כיוון הכיפוף ניתן לדעת גם את כיוון זרימת הלבה לפני שהפכה לסלע מוצק.

4. שביל הנחל

אורך המסלול: 3 ק"מ.

משך הטיול: כ-45 דקות עד לבריכת המשושים וכ-30 דקות עלייה בחזרה לחניון.

אופי המסלול: מסלול למיטיבי לכת.

הערות:

- בקיץ יש להצטייד בכמויות מספיקות של מים.
- בחורף יש לברר במרכז המבקרים שבשמורה אם קיימת סכנת שיטפונות.

המסלול

שביל הנחל הוא תוספת למטיילים המבקשים עניין נוסף בדרכם לבריכת המשושים. השביל יורד ל"דרך הסורית" וחוצה אותה בדיוק כמו שביל הבריכה (מסלול מס' 3). כ-100 מטרים לאחר המפגש עם הדרך הסורית, ליד עץ איקליפטוס גבוה, השביל, המסומן כחול, פונה שמאלה (צפונה), חוצה כרם זיתים ויורד לערוץ נחל משושים, במקום שבו צומחים עצי מילה סורית גבוהים.

השביל חוצה את הנחל, וההולכים בו מתגברים, באמצעות סולם יתדות, על מצוק בגובה שלושה מטרים. מכאן ממשיכים בגדתו המזרחית של הנחל, ההולך ומעמיק ככל שמתקדמים. אחרי שחולפים על פני שני עצי אלון התבור גדולים, מגיעים למפגש עם שביל "אדום". כאן יש לפנות ימינה, לחצות את נחל משושים בגשר ולרדת לבריכת המשושים. בתום הבילוי בבריכה יש לחזור בשביל הבריכה למרכז המבקרים, כמתואר במסלול 3.

מילה סורית

מילה סורית היא מין עץ הגדל בישראל בעמק החולה ובגולן, תמיד ליד מים. ניתן לזהות את העץ על פי עליו, המנוצים לשלושה-ארבעה זוגות של עלעלים מחודדים בקצותיהם ובעלי שפה משוננת. העץ משיר את עליו בראשית החורף. הפרי בעל זרע אחד נתון בתוך "כנף" דקה שעשויה לעוף ברוח.

5. מנחל משושים לנחל זיתן ולחניון יהודיה

אורך המסלול: 8 ק"מ.

משך הטיול: כ-6 שעות.

אופי המסלול: מסלול קשה, כולל מורדות ומעלות תלולים, מתאים למיטיבי לכת בעלי כושר גופני גבוה בלבד.

הערות:

- בקיץ יש להצטייד בכמויות מספיקות של מים ובמידע על עומס החום.
- בחורף יש לברר במרכז המבקרים שבשמורה באשר לסכנת שיטפונות.
- אין לצאת למסלול ממרכז המבקרים של נחל משושים אחרי השעה 11:00 (בעת הנהגת שעון קיץ) וללא תיאום. יש לדאוג לרכב מאסף בחניון יהודיה.

המסלול

המסלול מוביל לבריכת המשושים (כמתואר במסלול 3). מכאן יש להמשיך בשביל "האדום" אל הגשר שליד הבריכה. הגשר חוצה את נחל משושים ועולה מזרחה במעלה תלול אל השלוחה המפרידה בין נחל משושים לנחל זיתן. בתום חציית השלוחה, בלב יער יפה של אלון התבור, יורד השביל בתלילות לערוץ נחל זיתן תחתון. מעט הלאה, במעלה הנחל, יוצר עין נטף מסך נאה של מים מטפטפים.

התחנה הבאה היא מפגש ערוץ הנחל עם השביל "השחור". בנקודה זו עומדות בפני המטייל שתי אפשרויות:

- להמשיך בשביל "האדום" ולעלות במדרון התלול לגדה המזרחית של נחל זיתן. השביל "האדום" פוגש לאחר כקילומטר שביל "ירוק", שמסתיים בחניון יהודיה.
- מי שכוחו במותניו ומעונין להאריך את הטיול בשעתיים נוספות, יכול להמשיך בשביל "השחור", הממשיך במעלה נחל זיתן דרך בריכות נוספות בעלות עמודוני משושים. גם השביל הזה מעפיל לגדה המזרחית של נחל זיתן ופוגש את השביל "האדום". במקום המפגש יש לפנות דרומה (ימינה), לצעוד כ-800 מטרים אל השביל "הירוק", ולהמשיך מזרחה לחניון יהודיה.

מילה סורית